...А на громаду хоч наплюй...

Тарас ШЕВЧЕНКО

I

Він появився в селі як з неба звалився.

Зайшов до контори, замалим не двері ногою одчинив до Самого (секретарка не встигла й рота розтулити):

— Електрик потрібний?

— А ти що, ними торгуєш? — спитав сердито Ригорович: ніхто так до нього в кабінет не насмілювався. Хіба що якесь цабе із району. Чи з області.

— Прошу не тикати... Ви шукали електрика?

— Ну, шукав,— відповів неохоче Ригорович. Був нещодавно електрик, довелося в шию витурити: спився.

— Я — електрик... Дипломований... Ось...

І трудову книжку під носа.

Заглянув Ригорович в книжку — замалим не свиснув: п’ятнадцять літ стажу і суцільні подяки. Ще й не звідки-небудь, не з колгоспу зачуханого, а з гіганта індустрії: комбінату хімічного. Що півобласті випарами ядучими труїть.

Було від чого витріщить очі: люди в міста розбігаються, а цей — у село.

— Чим проштрафились? — перейшов на "ви" Ригорович. Тикав і старому, й малому: усім, хто нижче нього стояв. Як і на нього тикали ті, що вище стояли.

— Нічим... За власним бажанням... Ледь одпустили... Понімаєте, яка заковика,— не чекаючи запрошення, підсунув стільця, сів очі в очі.— Син у мене родився калікою. Руки-ноги покручені, і хребет повело. Доктора, ні дна їм, ні покришки, тільки руками розводили. Куди не возив... Ну, я й той... Вобщем, взявся сам лікувати... Процедурами водними. І само собою — масажами. Немовлям у ванну плавать пускав... Жінка пробі кричить, а я його, як каченя, учу плавати...

— Вилікували? — зацікавився Ригорович: вперше зустрівся з таким диваком.

— Вилічив! — ляснув по столу, аж ручка підскочила.— На ноги поставив! З олімпіади спортивної медалю привіз. Ось...— поліз до кишені нагрудної, вийняв медаль, у хустину загорнену старанно.

— А чого в село потягнуло?

— В село?.. Та подалі од хімії!.. Що од неї й синок народився калікою. На чисте повітря... На воду... Та й ліс тут у вас... Гриби, видать, водяться?..

— Та щось наче є.— Ригорович ніколи грибів не збирав. Несолідно. Хіба що із сковорідки. Під самогонку. Закусь — ой-ой!

Ще раз глянув у книжку, поставив основне запитання:

— Горілкою балуєтесь?

— Кинув... Як син народився... Не п’ю й не курю.

"Наче й справді правду каже,— придивився пильніше Ригорович.— Ніс мовби не синій і пальці не засмалені". "Беру!" Повагався трохи для виду, потилицю почухав:

— Один уже є на приміті, але так тому й бути — пишіть заяву.

Іще поцікавився:

— Де жити збираєтесь?

— Та якусь розвалюху знайду...

"Розвалюху"! Та в Ригоровича півсела порожнім стоїть. У сільраді, в отій книзі, що в ній реєструють і шлюби, й народження, одні лише похоронки. Школу давно вже закрили, дітей скоро будуть в музеях показувати. Хати, як дзвіночки, стоять із забитими вікнами. А цей — розвалюху.

— Вибирайте, яка вам приглянеться. Дам команду — в сільраді оформлять.

Електрик новий недовго хату й шукав. Проминув справні хати, що у центрі стояли, й оселився-таки в розвалюсі. Аж на кінці села.

Зате до річки — два кроки. І луг — замалим не від порога. А простір — тільки небо і ліс, що на обрії. Повітря ж — задихнутися можна од кисню...

І почалася кумедія. Для села, що придивлялося пильно до міських зайд — кожен крок стерегло.

Вранці, ледь сонце витикалось на обрії, золотячи трави білі од інію — рання весна, ночами ще морозенко безборонно розгулює... Так рано-вранці вискакують батько й синок голі-голісінькі з хати, тільки й того, що в трусах, і біжать, біжать довкруг двору. Наче за ними розлючений собака женеться. Аж п’яти в обох миготять. А потім — на луг. До річки, на берег найвищий. І вже з того берега сторч головою у воду. Крижану: руку встромиш — обварить.

— Ух!.. Ух!..— руками щосили вимахують, пірнаючи й плаваючи.

— Кр-ра-со-ота! — аж виляски йдуть.

Вискочать з річки і, не витираючись, додому галопом. Тільки мокрі труси лопотять.

Ну, ви тільки скажіть: є цар у голові в того електрика? Виростив циганчука — не дитину: вітер, дощ навпіл зі снігом, а воно простоволосе й сорочка розхристана.

А намаханий таточко ще й нахваляється:

— Піддубний росте!

Як та бідолашна жінка й витримує.

Витримує. Очі виплакала, голос скричала, коли він немовля привчав до води. Як жабеня у ванну вкидав. А воно й не захлинулося жодного разу. Тільки оченята заплющувало та бульки пускало. Ще й усміхалося... Го-оспо-оди-и!..

І ще з одного не втомлювалося дивуватись село: електрик таки й справді спиртного до рота не брав.

У селі як? У селі за все звикли розплачуватись пляшкою. З отим, самогоном, що й коня зіб’є з копит.

Бо грошима воно якось і не з руки. Та й які там гроші в селі! Копійки понадкушувані.

А цей — горілки ні-ні — за спасибі все зробить.

II

Та що це я все: електрик, електрик! Наче людина й імені не має. Василь Іванович він. А прізвище його — Колодій. Колодій його прізвище.

Ну, а синочка його, що Піддубним росте, звати Іваном. На честь діда назвали. Жінка ж — Євдокія. Явдоха або Дунька по-нашому. От і познайомились.

III

І став Колодій, як у казці мовиться, жить-поживать, добра наживать.

Ну, щоб добра, то не дуже, яке там добро у колгоспі, що на ноги ніяк зіп’ястись не може! Як не старався Ригорович, який

давно уже звикнувши по струнці перед начальством ходити. На все життя на носі собі зарубав, що за будь-яку ініціативу власними боками розплачуватись доводиться. Яке там життя у колгоспі, що наче вже й не колгосп, а якесь товариство, назву якого тверезим і не вимовиш, вщент розруйноване, і як його ставить на ноги, навіть сам Президент не докумекає разом із Кабінетом Міністрів та Верховною Радою... Яке там у біса життя, коли сам Ригорович каже, що в селі одні неліквіди та баби позапенсійного віку, які вже на ладан дихають, та дебіли, та алкоголіки — як і хазяйнувати з такими кадрами! Один порятунок — укласти договір із варягами — бізнесменами спритними, які і техніку приженуть, і зорють, і посіють, і зберуть, і змолотять, і вершечки всі заберуть, а людям, власникам отих паїв, що на них акти в Ригоровича в сейфі лежать, людям — дуля із маком! Самі корінці.

А скільки Ригорович собі до кишені поклав — піди догадайся.

Ото тільки й твого, що город та власне хазяйство.

Заходився хазяйнувати і Василь Іванович, переконавшись, що з роботи в колгоспі не збагатієш.

Спершу хату, оту розвалюху, до ладу привів. Фундамент підвів, щоб землю вікна не цілували, та й вікна, сліпаки сліпаками, поміняв на фабричні, піч переклав. Жінки, спасибі їм, помогли Дуні побілити і всередині, й зовні — засвітилась, засяяла хата великодньою крашанкою.

Ну, й город зорати-засадити устигли. Не гірш, ніж в сусідів. Зазеленіло, повитикавши голівки з масного чорнозему,— любо-мило дивитися.

І поросятко невдовзі зарохкало, й каченята, курчата по двору золотистими кульками розсипались, і козу завели породисту: вим’ям землю мете і молока щоденно по п’ять літрів дає.

А Колодієві замало й цього: надумався розводити пасіку. Якось вичитав, що Піддубний медом з пергою силу накачував.

На першому ж роєві обпікся добряче.

Наче й правильно ящик підставив, у який надумався рій зібрати, і водою побризкав, а трусонув — бджоли не в ящик посипались — Колодієві на голову.

Добре ж, що поруч відро з водою стояло. Намацав, ухопив, вилив на голову. До річки наосліп помчав...

Попоносив же замість голови футбольний м’яч на плечах!

Не одступився все одно. Таку мав натуру: за що не візьметься, мусить до кінця діло довести. Через "не можу". Через "умри, а зроби"!

Отак потроху-потроху обжився Василь Іванович. Все в нього до ладу: і синок тільки відмінні оцінки приносить, і Дуняша з ранку до вечора дзиґою, в руках все горить, і з сусідами — жодної сварки, і як тільки де дроти обірвалися чи замкнуло — притьмом біжить рятувати. За так, за спасибі, горілки ні-ні. А добра слава, як і лиха, завжди попереду котиться.

Навіть Ригорович з ним шанобливо вітатися став.

Ну, що, здавалося б, ще чоловікові треба? Живи, працюй, на сина єдиного радуйся, та ще й дружина мила під боком... Ну, якщо коли й погризе, то не без цього — жінки, вони всі охочі об чоловіка зуби точити.

А так: як не натомляться за день, як не облягає дрімота, як не кличе до себе постіль, обов’язково:

— Ходімо, Дуню, на лавочку.

Вийдуть із хати, сядуть — тиша довкруж, аж дзвенить. І повітря легені полоще. Дихаєш — не можеш надихатись. Мовчки посидять, як ніколи споріднені, і — до постелі...

То що, здавалося б, ще чоловікові треба?

Так ні ж — встряв у політику.

IV

Єдиний на всеньке село три газети виписував: "Народну газету", "Сільські вісті" та обласну. Ну, обласна, та мало займалась політикою. Все більше як хазяйнувати повчала. Василь Іванович для того її й передплатив — кріпко в науку вірив.

А ці дві газети про політику криком кричали. На кожній сторінці.

Вийде Василь Іванович, начитавшись газет, вийде очманілий на вулицю. З головою опухлою вийде. Та й підсяде до дядьків, що покурити до гурту зібралися. Про се, про те побалакати. Здебільшого про своє, про сільське, про клопоти, що обсідають щоденно.

Про те, що грошей катма: ні за що в крамниці й солі купити.

Що без світла живуть: через день вимикають електрику. А воно ж і до худобини вночі треба навідатись, і лоба не побить об одвірок. Та й воду доводиться з річки тягати... Добре ж, що хоч річка під боком.

— Еге ж, то у тебе під боком! З вікна відром можна дістати. А з нашого кутка спробуй! Поки наносиш, то й ноги одвалюються...

Що молокозавод, який щоранку присилає машину по молоко від корівок людських, махлює безбожно. По тридцять копійок за літр, щитай, що задаром. Невигідно й корову держати...

Що трактори всі стоять, бо нема запчастин. Запчастини, щоправда, то є, запчастин у районі навалом, так у колгоспній касі вітер висвистує...

— Свистітиме, коли солярка од зерна утричі дорожча... Весь урожай іде на солярку.

— Учора просив машину, підкинуть дровець — бензину катма...

— Кому — катма, а кому — хоч залийся.

— Коней... Коней треба заводити.

— Коні на ковбаси пішли.

Й обов’язкова примовка:

— Що не кажіть, а при Брежнєву таки лучче жилося.

Отут Колодій і не витримав:

— При Брежнєву!.. Та ми вже тоді до ями котилися! Тільки й того, що не встигли звалитись на самісіньке дно.

— Що на дні, то на дні. Не знати, коли й виберемось.

— Хе, чого захотіли — вибратись!.. Та ви подивіться, хто нами керує. Президент, що ні в тин ні в ворота?.. Депутати, які тіки дбають про те, щоб власні кишені набити зеленими?.. Чи начальство районне, яке усі ферми пожерло-спустошило?

— Та воно мовби так,— обережно дядьки.— Воно конешно...

— Мовби!.. А хто їх поставив? Хто за них голоси віддав? Бачили очі, що купували, тепер їжте, хоч повилазьте!

Розпалиться Колодій — кулаками вимахує. Всіх підряд, не оглядаючись, криє.

І дядьки потроху-потроху до тих "політбесід" починають звикати. Вже не так озираються. Погоджуються, що таки щось треба робити.

Бо — розор. Безвихідь суцільна. Грабіж всенародний.

— Що робити? — гне Колодій свою лінію.— Знизу треба починати! Ізнизу!

Докотилися ті розмови і до Ригоровича. Перестрів якось Коло— дія, буркнув:

— Зайдіть!

Не хотів, видать, розмовляти при свідках. Що вже й вуха понашорошували.

— Що ви там язиком дурним плещете?

— Собака плеще — не я! — спалахнув Колодій.

У Ригоровича й жовна заграли:

— Ви от що: робіть своє діло, а народ не підбурюйте. Бо так і догратися можна...

— Не лякайте, я уже ляканий! А до того, що я говорю, вам діла немає.

Вискочив Колодій — грюкнув дверима. І довго по тому ця розмова кипіла у ньому. Уночі навіть заснути не міг.

Пригадував усе, що йому люди розповідали тихцем, "по шекрету".

І про отой схрон посеред лісу, куди начальство "тропу Хошіміна" проклало.

І про двоповерховий будинок, що на всеньке село безсовісно вікнами світить. Що його заробітчани з Карпат збудували замість критого току. А хто платив за роботу? Звісно ж, із каси колгоспної.

І про "Волгу" новісіньку.

І про трикімнатну квартиру, що її дочці у Києві купив, коли віддавав заміж.

А скільки ж це грошви довелося з кишені вигорнути! Де він їх взяв?

І про крамничку, що стояла як лялечка. Де вона ділася? Таж Ригорович її віддав прокуророві! Тому, бач, цегла на свинарник потрібна була. От і розібрав до цеглини крамничку, сорок гривень заплативши у касу.

А голова сільради!.. Хто ж, як не Ригорович, свого шофера на голову сільради пропхнув. Був Митьком — Митьком і лишився. Для Ригоровича, звісно. Всі його команди виконує...

Ну а з паюванням землі то суцільна кумедія. Походіть, попитайте в людей, де його пай. Хіба що на бумазі отій, що у сейфі Ригоровича. Разом з актами. Що їх люди і в очі не бачили.

Був колгосп — колгосп і лишився. Тільки що назву змінили.

Думав, мучився Колодій — ніяк не міг заспокоїтись.

У газету писати?

Колись писав, пробував. Надрукували, а толку? На ньому ж усе й окотилося. Причепились до чогось, розряд понизили.

Дзвонить до району?.. В область?.. У Київ?..

Аякже, додзвонишся!..

Все в один клубок зав’язалося, всі продані й куплені.

Колись до Президента достукався — листа написав. Знайомого в Києві попросив однести в канцелярію — не довіряв уже й пошті...

І що з того вийшло? Пшик з того вийшов! Переслали листа, відфутболили тим, на кого він у листі тому й скаржився,— вживіть заходів, повідомте.

Вжили... Повідомили... Місяць тягали: допитувались, чого це він надумався Президента тривожити...

Народ! Народ піднімати — нема іншого виходу!

V

І настав день виборів, коли вирішувалась доля села.

Ригорович "Волгу" свою не пожалів: пенсіонерів на голосування привозив-відвозив.

Дров майже в кожен двір завіз — де й солярки дістав.

Газ обіцяв у кожну хату провести.

З усіма запросто ручкався.

Колодій же ішов на голосування переконаний у перемозі. Майже всі двори обходив, пояснюючи, що і до чого. Всі з ним погоджувалися, всі! Бабусі вслід хрестили: "Помагай тобі Бог, чоловіче добрий!"

Не зупинило і те, що уночі хтось усі вулики водою по вінця залив.

І листи підкидні з погрозою хату спалити.

Дуня перевелася нінащо: ночі не спала,

А він тільки зціплював зуби: "Переможемо — всіх до нігтя притиснемо!"

Проголосували, порахували: два проценти за нього.

Вертався додому — руки од гніву трусилися: "Та пропадіть ви пропадом, щоб я підставляв за вас голову! Хочете жити в болоті — здихайте в болоті!"

VI

Поспіхом, за безцінь, спродався і виїхав.

І зітхнув полегшено Ригорович: збувся "Божої кари".